

АКЦІОНУВАННЯ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасна економіка розвинених країн давно не ринкова (у традиційному розумінні). Недієвість ринкового механізму викрила Велика депресія 30-х років ХХ ст. та підтвердила необхідність державного втручання. На даний час економічна система цих країн є змішаною, де органічно й цілісно переплітаються механізми ринкового та державного регулювання. У міру розвитку суспільного виробництва, підвищення рівня життя, формування різноманітних потреб і переходу суспільства до нових цінностей, економічна система трансформувалась у нове явище, що отримало назву соціальної економіки.

Одним з механізмів, який забезпечив такі зміни в економічній системі, є механізм акціонування економічних відносин. Цей механізм є закономірним явищем у еволюції суспільного виробництва, результатом розвитку продуктивних сил та виробничих відносин. Під ним ми будемо розуміти механізм формування та функціонування акціонерного капіталу, а не лише форму приватизації. Будь-який організаційно-економічний механізм проходить стадії зародження, розвитку та відмирання. Термін його дії залежить від того, наскільки він відповідає певним економічним відносинам, економічному рівню розвитку виробництва, певним соціальним умовам. Організаційно-економічний механізм може адаптуватися й до наявних умов, не змінюючи своєї сутності. У такому випадку він буде розвиватись і продовжувати діяти в різних економічних системах.

Як свідчить світовий досвід розвинених країн світу, акціонерний капітал якісно відрізняється від початкової форми, у якій він зародився та укорінився в тогочасній економічній системі. Відомо, що бурхливий розвиток акціонерного капіталу припадає на середину ХІХ ст., коли виробництво було суто капіталістичним, і акціонерні товариства створювались з метою отримання максимального прибутку. Але на даний час акціонерний капітал еволюціонував від первісної консолідації індивідуальних капіталів у сучасний спосіб залучення заощаджень населення для фінансу-

вання крупних корпорацій. "Завдяки акціонуванню капіталу розвинені країни підтримують нині високу продуктивність суспільного виробництва, чисельний середній клас" [1]. Такі зміни акціонерного капіталу зумовлені загальними економічними процесами, еволюцією суспільного виробництва.

На користь позитивних змін у функціонуванні акціонерного капіталу можна навести декілька вагомих, на нашу думку, аргументів.

По-перше, акціонерний капітал по своїй суті є колективним капіталом. Він функціонує в інтересах групи осіб, а не одноосібного власника. Лише тому випадку, коли відбудеться об'єднання окремих індивідуальних капіталів в єдине ціле, можна говорити про появу нової форми ведення підприємницької діяльності – акціонерної. Це, у свою чергу, свідчить про більш високий ступінь усупільнення виробництва. Як наслідок, підприємства акціонерного типу домінують майже в усіх галузях економіки. Наприклад, кількість приватних фірм США у 1998 р. склала 17409 тис. од., а число корпорацій становило 4849 тис. од. Але поряд із цим обсяги виробництва продукції відповідно склали 918 млрд. дол. та 16543 млрд. дол. Діяльність компаній, особливо великих, має значний вплив на ті територіальні співтовариства, в яких вони діють, а подеколи – й на цілі країни. Це стосується таких сфер, як відкриття та закриття виробництв; ціни на продукти та послуги; безпека робочих місць; соціальний розвиток. Тому в успішному функціонуванні акціонерного капіталу зацікавлені й інші (не лише акціонери) сторони: наймані робітники та службовці, кредитори, місцеві органи влади.

По-друге, акціонування економічних відносин є досить суперечливим механізмом. Як зазначає А.В. Сірко, "обов'язковою умовою забезпечення ефективного функціонування створеної на його основі компанії (корпорації) є відокремлення управління капіталом від власності, делегування управлінських функцій менеджерам" [1, с. 167]. Тобто, власники акціонерного капіталу відійшли від безпосереднього управління ним. Зокрема, це зумовлено збільшенням загального числа акціонерів. У різних країнах ці процеси розвивались неоднаковими темпами і масштабами, але загальна тенденція полягає у збільшенні числа дрібних і зниженні ролі крупних акціонерів. Тобто, все більша частина населення стає співвласниками компаній. Результатом цих процесів стало зменшення соціальної поляризації у країнах зі

змішаною економікою, формування середнього класу і підвищення його питомої ваги. Це найбільш характерно для США, Великобританії, Франції, Канади, Австралії, де спостерігається значна кількість акціонерів у числі всього населення.

По-третє, у рамках акціонерного капіталу відбувається соціалізація трудових відносин. Це проявляється у тому, що все більша частина найманих працівників стає власниками акцій тих підприємств, на яких вони зайняті. Сюди можна віднести внутрішні програми купівлі акцій робітниками, у т.ч. опціони; програми розвитку акціонерної власності робітників і службовців – ESOP; програма 401-к та подібні їй (участь у майбутніх прибутках; програма преміювання акціями). І, як зазначає А. Колот, "підвищення частки власності працівників в акціонерному капіталі компаній відіграє переважно конструктивну роль в оптимізації інтересів основних соціальних сил, є реальним проявом соціалізації відносин, що формуються у сфері праці" [2, с. 41].

По-четверте, механізм акціонування забезпечує ефективні процеси концентрації і централізації капіталу, спрямування фінансових потоків на основні напрями інноваційної діяльності. Завдяки функціонуванню акціонерного капіталу створюються умови для прискореного розвитку НТП, сталого економічного зростання, реалізації експортного потенціалу країни, підвищення життєвого рівня населення. Акціонерна форма капіталу здатна реалізувати переваги оптимального поєднання крупних і дрібних виробництв, отримати значні за розмірами кошти, закріпити матеріальні основи самоуправління, реалізувати плюралізм форм власності.

По-п'яте, акціонування економічних відносин сприяє створенню конкурентного середовища та демонополізації економіки. Підприємства-монополісти розпоряджаються значними ресурсами, мають великі розміри, характеризуються крупними обсягами виробництва та доходів. Щоб не втратити такого становища, монополіст буде блокувати вхід до своєї галузі різноманітними способами. Монополістичні галузі економіки завжди характеризуються підвищеною нормою прибутку та привертають до себе увагу інших підприємців. Але обмежені у власних ресурсах, вони будуть змушені або відмовитись від боротьби, або знайти такий спосіб входу, який би був дійсно дієвим. Одним з таких способів може бути об'єднання з іншими з утворенням спільної компанії на основі акціонерного капіталу.

Звичайно, що на початку свого існування новій компанії буде важко конкурувати, адже потрібно знайти і постачальників ресурсів, і визначити ринки збуту, і дослідити канали просування товару на ринок, але, принаймні, розміри такого підприємства можуть наблизитись до розмірів існуючої фірми-монополіста, що полегшить конкурентну боротьбу хоча б у сфері забезпеченості початковим капіталом. І якщо навіть не буде створений абсолютно конкурентний ринок, то перехід до олігопольного стану відбудеться з високим ступенем ймовірності.

Таким чином, правильне розуміння механізму акціонування важливе для проведення реформ щодо становлення соціально орієнтованої економіки в нашій країні. Адже тривалий час у вітчизняній літературі акціонування розглядалось лише як форма чи спосіб приватизації, тоді як ця категорія є набагато складнішою та ширшою. В Україні на початку реформ склався один з найвищих у світі рівень концентрації та централізації виробництва, що стало готовою матеріально-технічною і організаційною базою для формування і розвитку акціонерних підприємств. Тому й не дивно, що на сьогодні вітчизняний акціонерний сектор представлений більше, ніж 30 тис. підприємствами. Але їх діяльність залишається незадовільною. Зважаючи на те, що акціонерні товариства, "поєднуючи ринкові та соціальні принципи демократичного господарювання, є внутрішньою економічною основою формування і функціонування соціального ринкового господарства" [3, с. 52], необхідно вжити заходів на усіх рівнях економічної системи щодо їх подальшого розвитку.

Література

1. Сірко А. В. Акціонерна власність: природа та проблеми реалізації в постприватизаційних умовах // Збірник наукових праць. – Вінниця, 2002. – Вип.13. – С.166–174.
2. Колот А. Розвиток відносин власності і його вплив на соціально-трудоу сферу (із практики зарубіжних країн) // Економіст. – 2001. – №4. – С.39–41.
3. Рибалкін В., Мамичева Л. Акціонерна власність – внутрішня основа формування й функціонування соціального ринкового господарства // Економіка України. – 1998. – №2. – С.45–52.